

Middeleeuwse handschriften

Een triptiek

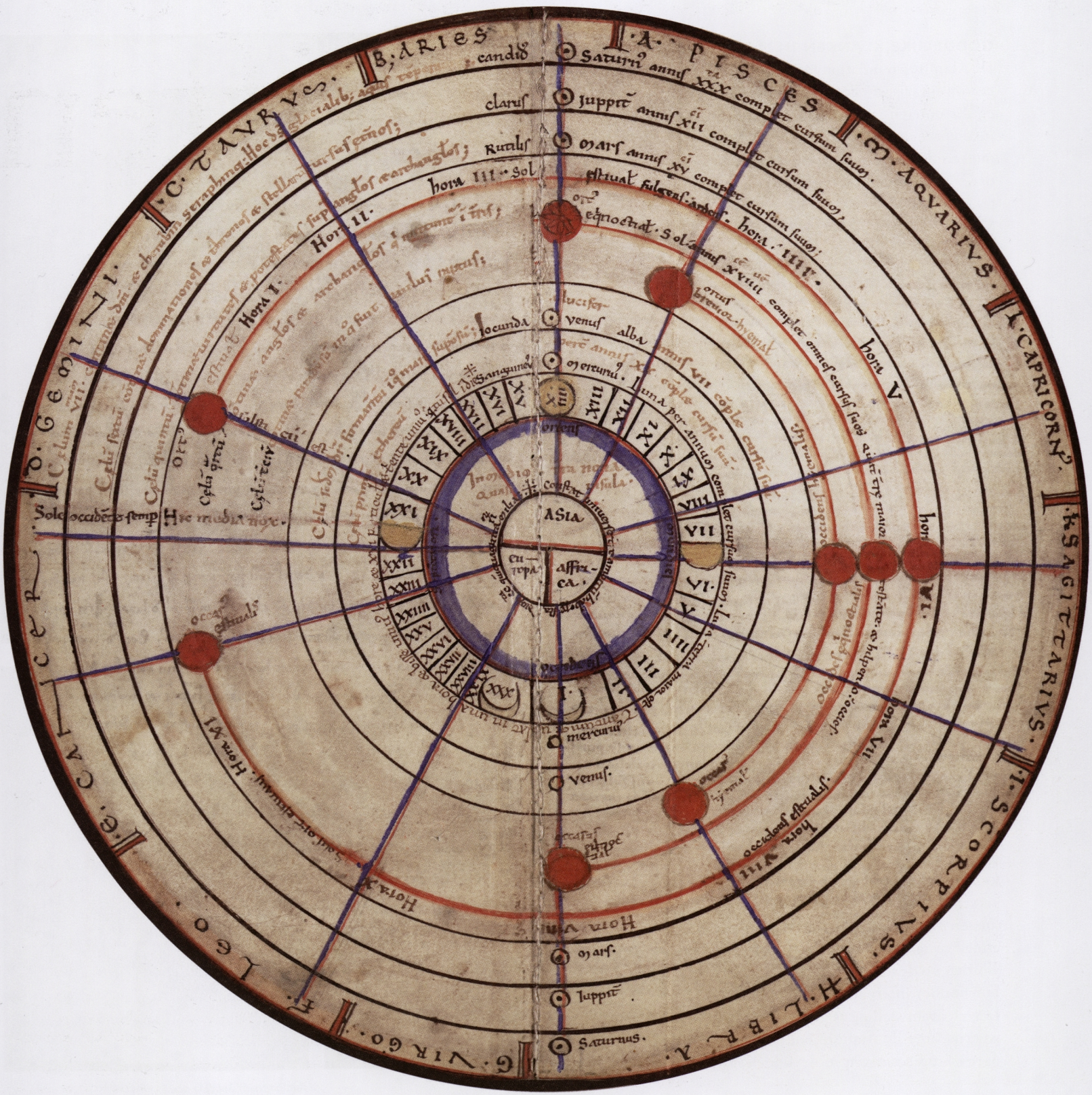
Naast *Vlaamse miniatures* in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel vinden in het najaar van 2011 nog twee tentoonstellingen plaats rond middeleeuwse manuscripten.

M-Museum Leuven pakt uit met een tentoonstelling van muziekhandschriften, met als pronkstuk het *Antifonarium Tsgrooten* met miniaturen in de zogenaamde Gents-Brugse stijl. M werkte hiervoor samen met de Alamire Foundation, het internationaal centrum voor de studie van de muziek in de Lage Landen, dat een inventaris opstelde van gregoriaanse antifonaria uit de periode 1100 tot 1800 die bewaard zijn in Vlaanderen. Het verhaal rond deze eeuwenoude gezangboeken krijgt een hedendaags tintje door de gloednieuwe installatie van mediakunstenaar Rudi Knoops. In het STAM staat een Gents topstuk centraal: het *Liber Floridus*, een zeer vroege (1121) en kleurrijke encyclopedie die de wereld en de kosmos beschrijft, en de mens binnen dit grotere geheel. In confrontatie met zijn bronnen en verwante werken komt het unieke karakter van het boek optimaal tot zijn recht.

Met deze drievoudige focus op bijzondere en kunstig vervaardigde handschriften die als bij wonder de tand des tijds hebben doorstaan, zorgen M-Museum Leuven, STAM en de Koninklijke Bibliotheek van België voor een even brede als diepgaande blik op enkele van de meest roemruchte bladzijden uit de geschiedenis van de Lage Landen. Voor wie zich helemaal wil onderdompelen in de wereld van Filips de Goede, Hildegard von Bingen of Lambertus van Sint-Omaars zijn er overigens ook tal van rondleidingen, workshops, concerten, een festival, studiedagen en cursussen die dit veelzijdig vervolledigen.

Liber Floridus, f. 13
Universiteitsbibliotheek Gent

Liber Floridus, f. 226v-226r
Universiteitsbibliotheek Gent

GODDELIJKE KLANKEN IN M LEUVEN

De Alamire Foundation maakte in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap een inventaris van de muziekhandschriften die bewaard zijn in Vlaanderen en die dateren van de periode 1100 tot 1800. De tentoonstelling *Goddelijke klanken in M* presenteert een selectie van die handschriften en maakt meteen duidelijk hoe een muziekhandschrift door de eeuwen heen veranderde op het vlak van productie, verluchting, de notatie van muziek en tekst en van de keuze van het repertoire.

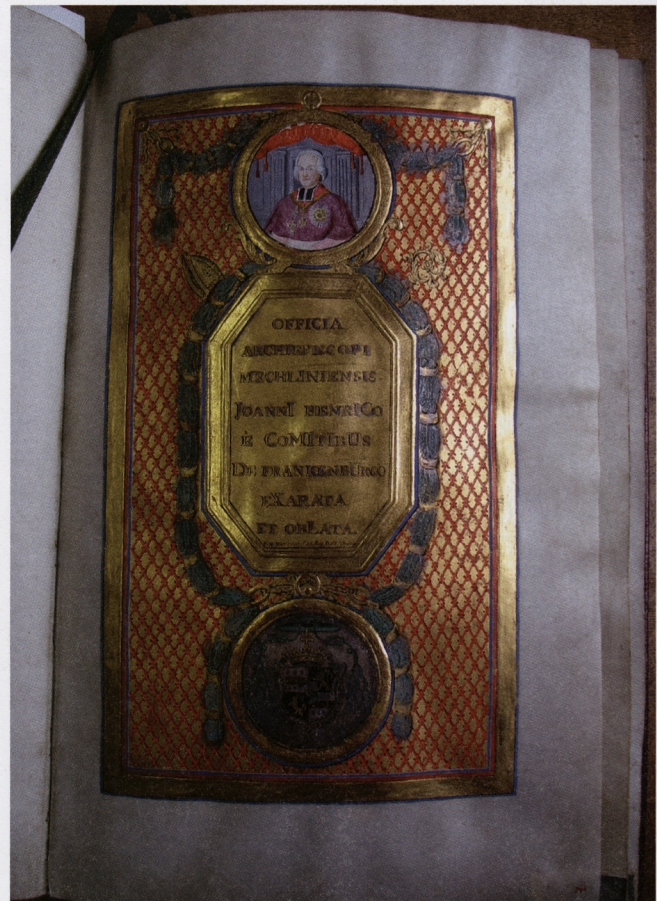
Van de vroege middeleeuwen tot het einde van het Ancien Régime was het gregoriaans alomtegenwoordig in het Europese muziekleven. Hoewel Vlaanderen een belangrijke rol speelde in de ontwikkeling en verspreiding van dit repertoire, en er nog steeds een belangrijke hoeveelheid gregoriaanse handschriften bewaard wordt, blijft dit deel van Vlaanderens muzikale en artistieke patrimonium voor velen een onbekende, verborgen schat.

De kern van de tentoonstelling zijn dertien Vlaamse handschriften die een opmerkelijke verscheidenheid tonen in ouderdom, presentatie, formaat en verluchting. Een groot aantal handschriften is doorheen de eeuwen intensief gebruikt en getuigt van het muziek- en gemeenschapsleven in de diverse instellingen. Het oudste handschrift toont aan dat deze muziek oorspronkelijk uit het hoofd werd uitgevoerd, want het is zeer klein en maakt gebruik van 'neumen'notatie, tekens zonder notenbalken. De grootte van de handschriften nam doorheen de eeuwen toe en ontwikkelde zich tot het formaat van een koorboek, waaruit een volledige groep zangers kon zingen. De grotere boeken zoals die uit Brugge, Tongerlo en Vorst, die dateren uit de dertiende tot de zestiende eeuw, zijn vaak prachtig verlucht.

Enkele van de handschriften zijn gebruikt door beroemdheden van die tijd: één van de manuscripten werd door Hildegard van Bingen naar de abdij van Villers gestuurd, andere handschriften werden gebruikt door de bekende Vlaamse mystica Beatrijs van Nazareth, de invloedrijke liturgist Radulph de Rivo van Tongeren en Johann Heinrich von Franckenberg, de laatste bisschop van Mechelen vóór de Franse Revolutie.

Deze tentoonstelling plaatst zowel de manuscripten als de klinkende muziek in het middelpunt. Via de klankinstallatie 'Dioramatized #2' kan de bezoeker ook horen wat hij ziet en de verschillen in stijl, vorm en uitvoeringswijze beluisteren. Vier antifonaria uit respectievelijk de elfde, twaalfde, vijftiende en achttiende eeuw worden op de tentoonstelling in beeld/klank gebracht door internationale topensembles.

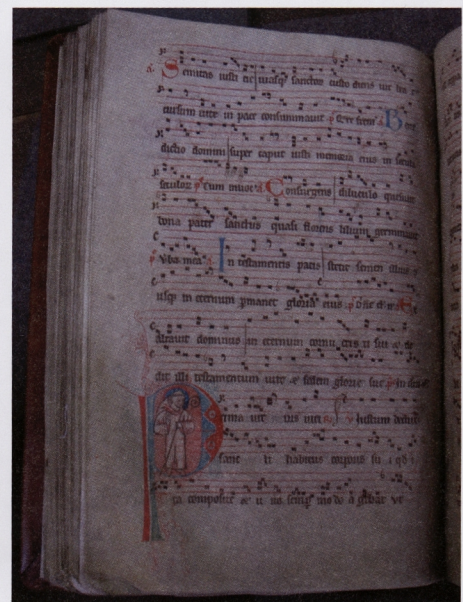
Deze tentoonstelling is georganiseerd in samenwerking met de Alamire Foundation en Illuminare – Studiecentrum voor Middeleeuwse kunst.

© Vanden Abeele

Antifonarium Sint-Baafsabdij Gent

Antifonarium Boudelo-abdij

© Universiteitsbibliotheek Gent

LIBER FLORIDUS (1121), DE WERELD IN EEN BOEK

“De hele aarde die wij bewonen is als een klein eiland. In negen kringlopen zijn alle dingen met elkaar verbonden, waarbij de buitenste hemelse kring de overige omvat. In het midden is de laatste en negende kring de aarde.” Lambertus, een kanunnik van Sint-Omaars (nu in Frans-Vlaanderen), vatte in de vroege twaalfde eeuw de kennis van zijn voorgangers samen in het *Liber Floridus*. Hij beschreef de wereld en de kosmos, en het leven van de mens binnen dit grotere geheel. Zijn eigen inbreng lag vooral op het gebied van kosmografie, geografie en cartografie. Lambertus illustreerde zijn bevindingen met kleurrijke miniaturen, die van deze middeleeuwse encyclopedie een prachtwerk maken. Vier eeuwen voor de cartografie een zelfstandige discipline werd, tekende hij al kaarten van de wereld. En de aarde, die was wel degelijk bol.

Het *Liber Floridus* is een wereldvermaard handschrift, dat op de topstukkenlijst van de Vlaamse Gemeenschap staat. Het is afkomstig uit de Sint-Baafsabdij in Gent en behoort nu tot de collectie van de Universiteitsbibliotheek Gent. De tentoonstelling in het STAM brengt wetenschappelijke inzichten over dit middeleeuwse topstuk in een aantrekkelijk en boeiend verhaal. Kostbare verluchte handschriften uit de late achtste tot de twaalfde eeuw, in bruikleen gegeven door instellingen uit binnen- en buitenland, tonen het *Liber Floridus* tussen zijn bronnen en werken van Lambertus' tijdgenoten.

De setting is uniek: de pandgangen en de gotische refter van de vroegere Bijlokeabdij, met veertiende-eeuwse muurschilderingen. Een passend kader voor dit uitgebreide banket van middeleeuwse kennis en cartografie.